

Politički i partijski rad

Jedan od prvih zadataka neposredno posle prikupljanja ljudstva i formiranja jedinica bio je izgradnja 42. vazduhoplovne divizije, odnosno vazduhoplovnih pukova u borbenu sposobne kolektive koji će biti što pre u stanju da izvršavaju borbene zadatke.

Na samom početku uspostavljeni su odlični drugarski odnosi, premda je ljudstvo u jedinicama bilo vrlo heterogeno. Među njima bilo je dosta onih koji su došli iz jedinica NOVJ i koji su doprineli da se odmah oseti i učvrsti borbena duh kolektiva, ali i onih koji su u vazduhoplovstvo došli dobrovoljno, ili bili mobilisani.

U stručno-borbenom osposobljavanju značajnu ulogu imala su nastojanja vojnih i političko-partijskih rukovodilaca da oforme čvrste vojničke kolektive, zatim razni sadržaji kulturno-zabavnog rada, aktivnost organizacija KPJ i SKOJ, kao i politički rad.

Zahvaljujući radu, stvorenom jedinstvu i poletu, sve jedinice 42. vazduhoplovne divizije izvršavale su borbene zadatke znatno iznad svojih mogućnosti. Piloti, strelci, vazduhoplovnotehničko i drugo osoblje bilo je vrlo motivisano za zadatke, znajući da se vodi borba za oslobođenje zemlje.

U tome su ih snažno motivisale obaveze koje su, kao vazduhoplovci, imali u odnosu na jedinice na zemlji. Isto tako, i porivi koji su im davali unutrašnju snagu da se u odsudnim trenucima maksimalno založe.

U izvršavanju svojih zadataka pripadnici 42. vazduhoplovne divizije su svojom visokom svešću nastojali da prevaziđu slabe materijalne mogućnosti, ratnu nemaštinu i druge okolnosti karakteristične za surove uslove rata.

Formiranje vojnih kolektiva

Materijalni uslovi, a pre svega, oprema, odeća i obuća, uglavnom trofejni - nisu odgovarali uslovima u kojima su se obuka i dejstva izvodili, posebno zimi. Primera radi, na jednom UI1-2 piloti su raspolagali samo jednom haubom - šlemofonom, kojim se služila cela grupa koja se obučavala na tom avionu.

Možda sledeći primer najbolje ilustruje nastojanje da se iskaže čvrstina moralno-političkog stanja kolektiva u 422. vazduhoplovnom puku:

„Sa aerodroma Mađarmečke prilikom dejstva jedne od naših šestorki, vodio nas je drug Godec, a poslednji pratilac u grupi bio je

Radenković, Dete. U pripremi smo upozoreni da u rejonu cilja možemo da očekujemo dejstvo PAA i neprijateljskih lovaca. Tokom celog leta poslednji pratilac stalno se izdvajao iz formacije. Radio-putem vođa ga je stalno opominjao, ali uzalud. Srećom, zadatak je obavljen uspešno i bez gubitaka.

U zemunici za vreme analize i kritike obavljenog zadatka, vođa je oštro osudio postupak Radenkovića.

Sabran i miran Radenković je objašnjavao svoje muke i nedisciplinu. Dok je Radenković objašnjavao sedeli smo na slami. Pokazivao je kako je morao da stavlja pete na nožne komande, jer je toplota bila neizdrživa.

Odjednom, u zemunici se zaori smeh. Shvatili smo odakle je dolazila nenormalna temperatura.

Dete je na nogama imao cipele - bez donova!³⁹¹¹

Ipak, situacija se kasnije nešto izmenila. Piloti su prvi put dobili nove vojničke uniforme plave boje. I, naravno, one prve vezene - letačke značke, na koje su bili ponosni.

U jačanju vojnih kolektiva presudnu ulogu odigrali su politički i partijski rad, vojnički sastanci, neposredni kontakti starešina sa ljudima.

Svaki vazduhoplovni puk je u toku redovne stručno-borbene obuke planirao i određeni broj časova političke nastave. Na osnovu Plana Političkog odeljenja Ministarstva narodne odbrane za vojno-političko vaspitanje starešina u Jugoslovenskoj armiji, na časovima političke nastave prorađivane su teme koje su se bazirale na temeljnim iskustvima narodnooslobodilačkog rata, kao što su, na primer: „Istorijski put naše Armije“, „Mesto NOR-a u opštoj savremenoj strategiji“, „Drugo zasedanje Avnoja“, „O značaju obrazovanja nove vlade“, „Šta je to fašizam“, zatim teme koje su se odnosile na vojno-stručno osposobljavanje, kao: „Dužnost i rad vazdušnih strelaca“, „O radu i disciplini“, itd.

U vazduhoplovnim pukovima bile su planirane i redovne konferencije, odnosno vojni sastanci sa celokupnim sastavom, savetovanja, itd.

Konferencije su održavane sa celokupnim sastavom ili po eskadrilama, odnosno odvojeno za pilote, strelce, mehaničare, i dr. Konferencije su bile posvećivane aktuelnim problemima i zadacima za budući rad, o obavezama pilota u jačanju vojnih kolektiva, o uzajamnom radu osoblja VTS, itd.

Tokom meseca redovno su održavana i savetovanja, koja su takođe bila posvećena radu i disciplini, obuci pilota i strelaca, dužnostima inženjera eskadrila i tehnika odeljenja, itd.

Politički rukovodioci i starešine 421. vazduhoplovnog puka na vreme su uočili izvesne poteškoće koje su ometale, bar u početku, oformljivanje čvrstih vojnih kolektiva:

„Budući da je puk sastavljen iz ljudi raznih klasnih pripadnosti, a takvih koji su dobrim delom služili u okupatorovim ili kvislinškim

³⁹¹¹ Iz napisa Milana Aćimovića, pilota 422. vazduhoplovnog puka; Vazduhoplovstvo u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije, Zemun, 1965.

vojskama, sa najvećom obazrivošću moralo se otpočeti sa političkim radom.

U tome se naišlo na mnogo poteškoća, bilo zato što su već neki imali nepravilno formirano političko uverenje, bilo što ga nikako nisu ni imali. Italijanska, engleska, mađarska, nemačka, bugarska vojska bile su sredine iz kojih su svi oni došli u ovaj puk. Sa takvim sastavom nije se moglo uvek samo rečima delovati. Neki koji su iz fašističkih vojski doneli rđave navike i nastavili sa rovarenjem, morali su da budu kažnjavani, zatvarani, a prema onim kojima je i to bilo nedovoljno, preduzimane su druge mere, kao udaljenje iz jedinica i si.

Međutim, posle izvesnih čišćenja politički rad u puku postao je plodonosniji i mogao je da se razvije do širih opsega!"⁹²⁾

S obzirom na heterogenost sastava, politički komesar 42. vazduhoplovne divizije uputio je političkim komesarima 421, 422. i 423. vazduhoplovnog puka, 28. januara 1945, instrukciju za rad. Ta instrukcija polazi od činjenice da je potrebno brzo izgrađivanje vazduhoplovnih jedinica, te da se mora konkretno prići pitanjima koja su od posebnog značaja za stvaranje opšteg političkog rada:

„Politički rad u našoj diviziji ima dosta svojih specifičnosti. Promene koje su se desile u poslednje vreme u celoj našoj vojsci, a koje se uglavnom karakterišu naglim prilivom novog ljudstva u jedinice, ocrtavaju se kod nas tim više što su vazduhoplovne jedinice po svome sastavu drukčije nego pešadijske ili artiljerijske. Politički komesari po našim pukovima i eskadrilama nemaju iskustva u radu sa ovakvim organizovanim jedinicama, nego su pre kratkog vremena došli iz pešadijskih brigada u kojima je plan političkog rada izgledao drugačije i gde su postojale ustaljene forme od ranije"!⁹³⁾

U smernicama se, dalje, konstatuju sledeći zadaci: (1) politički rad mora pomoći da se 42. vazduhoplovna divizija u najkraćem roku vojnički oformi, organizacijski sredi i izgradi u svakom pogledu; (2) potreban je svrsishodan politički rad sa pilotima, strelcima, mehaničarima i drugima; (3) mora se pokloniti velika pažnja omladini, posebno sa aspekta da su u vazduhoplovstvo došli dobrovoljno, kao i da ne znaju mnogo o suštini NOR; (4) koristiti iskustva drugova koji su prošli kroz partizanske jedinice ili bili u vazduhoplovnim jedinicama NOVJ, i (5) ukazati na ozbiljnost rada političkih komesara, od čega zavisi brzo oformljivanje čvrstih vojnih kolektiva.

Drugi deo tih smernica bile su, u stvari, pouke na koji način u političkom radu obraditi razvoj, ciljeve i tekovine NOB, uz stalno praćenje razvoja političke situacije u zemlji i u svetu.

Taj program praktično je obuhvatao sledeće vremenske periode i teme za obrađivanje (1) period od početka imperijalističkog porobljava-

³⁹²⁾ Iz istorije 421. vazduhoplovnog puka; Muzej jugoslovenskog vazduhoplovstva, ul. knj. 1416.

³⁹³⁾ Instrukcija političkim komesarima 421, 422. i 423. vazduhoplovnog puka; AOS, k. 1466/1, br. reg. 30/1-8.

vima zemlje, o stanju delova zemlje koji su još pod okupacijom, o stanju na drugim frontovima, itd.

Isto tako, za dobar rad političkog komesara vrlo su značajni bili i podaci o stanju u jedinici, do kojih je dolazio na razne načine: na sastancima komande, konferencijama, savetovanjima, časovima političke nastave, na raznim referisanjima, iz ličnog kontakta, itd.

Posebno svečan i manifestacioni karakter imalo je davanje zakletvi sredinom januara 1945.

Aktivnost organizacije KPJ i SKOJ

S obzirom na formiranje krupnih vazduhoplovnih jedinica, kao što su divizije i pukovi, Kadrovski organ Centralnog komiteta KPJ je, krajem decembra 1944. i početkom januara 1945, u Vazduhoplovstvo NOVJ uputio izvestan broj političko-partijskih radnika, odabranih iz drugih jedinica. Ipak, i taj broj nije mogao da^ popuni sva formacijska mesta, tako da su pukovi, eskadrile, kao i Štab 42. vazduhoplovne divizije bili bez zamenika političkih komesara. Politički komesari su, međutim, bili ujedno i jedini partijsko-politički radnici u jedinicama.

Pravu sliku o počecima partijskog rada daje izveštaj političkog komesara 42. vazduhoplovne divizije, koji je, 30. januara 1945, upućen Centralnom komitetu KPJ.

U izveštaju se, na početku, navodi da divizija, koja je još u fazi popunjavanja, broji 925 pripadnika, dok bi za punu formaciju trebalo još oko 100 drugova, s obzirom da se u svemu ne primenjuju isti elementi koji su bitni za formaciju po sovjetskom uzoru.

Krajem januara 1945. divizija je imala: tri politička komesara u pukovima, šest - u eskadrilama, jednog političkog delegata u pokretnim radionicama i tri rukovodioca skojevske organizacije, takođe u vazduhoplovnim pukovima.

Radi popune formacije u 42. vazduhoplovnoj diviziji nedostajalo je tri pomoćnika političkih komesara u pukovima (ranga bataljonskih rukovodilaca), takođe tri komesara za eskadrile, jedan politički komesar u 42. četi na vezu, zatim sekretar divizijskog komiteta (odnosno pomoćnik komesara divizije), kao i jedan skojevski rukovodilac.

U 42. vazduhoplovnoj diviziji postojala je i partijska organizacija, koja je imala: 25 članova KPJ i pet kandidata.

„Članovi su organizovani u četiri ćelije, i to po jedna u svakom puku i jedna u štabu divizije. Iako po organizacionim principima naše Partije nije pravilno, ipak smo u pukovima morali formirati ćelije, jer u eskadrilama ne možemo, zbog malog broja članova. Čim nam se organizacija bude proširila, organizovaćemo ćelije po eskadrilama (kao osnovnim jedinicama), a po pukovima - komitete“!³⁹⁶

³⁹⁶⁾ Arhiv IRP Jugoslavije, fond CK KPJ, br. reg. 22. - Izveštaj političkog komesara 42. vazduhoplovne divizije CK KPJ.

Partijsko rukovodstvo u 42. vazduhoplovnoj diviziji bilo je povezano i sa Pokrajinskim komitetom KPJ za Vojvodinu, kome je slalo informacije.

Jedan od glavnih problema, izuzimajući malobrojnost, bilo je i nedovoljno partijsko iskustvo njenih članova, s obzirom na mladost. Zato je prva briga bila, uporedo sa prijemom novih članova, i rad na idejnom izgrađivanju članova KPJ-SKOJ-a.

U to vreme divizijski komitet³⁹⁷, nije bio formiran, ali je bilo planirano da se u okviru partijskog rada u članstvo, u naredna tri meseca, primi još 25 drugova, da se za kandidate za prijem odaberu 30, kao i da se SKOJ takođe omasovi prijemom 50 omladinaca.

Skojevska organizacija, krajem januara 1945, brojala je 37 članova organizovanih po aktivima. Svaki vazduhoplovni puk imao je po jednog rukovodioca, koji su uspešno radili.

Politički rad se odvijao u duhu smernica koje su posiate vazduhoplovnim pukovima, i onje, u to vreme, već beležio prve dobre rezultate.

Glavni pravci partijsko-političkog rada bili su usmereni ka bržem i efikasnijem osposobljavanju ljudstva za izvršenje borbenih zadataka, pri čemu se veća pažnja obraćala ideološkom vaspitanju, posebno pilota. Iz tih razloga partijski život je bio vrlo aktivan. Svakog meseca, sa svim članovima, partijska organizacija je držala do četiri radna, a isto toliko i teorijskih sastanaka na kojima se izučavala partijsko-politička literatura.

Osim toga, partijska organizacija je uvek inicirala i karakter i sadržaj rada pukovskih konferencija, kojima su prisustvovali kako piloti i strelci tako i svi mehaničari, oružari, vojnici. Po svom sadržaju, kritici i pitanjima koja su, uglavnom, bila usmerena ka što boljem stručno-borbenom usavršavanju, eskadrilske i pukovske konferencije imale su smisao partijskih i skojevskih sastanaka.

Premda su pukovi bazirali na različitim aerodromima, uspostavljeni su češći kontakti, naročito između rukovodilaca jurišnih i lovačkih pukova, koji su se nalazili na jednom aerodromu.

Kulturno-prosvetni rad

Nosioci kulturno-prosvetnog rada u vazduhoplovnim pukovima bili su kulturno-prosvetni odbori, sastavljeni od omladinaca. Ti odbori su imali svoje programe.

Pripadnici 422. vazduhoplovnog puka su od prvih dana razvijali kulturnu delatnost svoje jedinice. Naročito je veliko bilo interesovanje

³⁹⁷ Osim ovog izveštaja, najverovatnije, nisu sačuvani drugi i pored upornog traganja autora. Politički komesar 11. vazduhoplovne divizije, međutim, pored podataka o broju članova 3. februara, raspolagao je i podacima od 29. aprila 1945. po kome je broj članova KPJ narastao na 40, 15 kandidata za člana i 126 članova SKOJ. Iako se ne mogu povući paralele, svakako da je i 42. vazduhoplovna divizija, kao i 11. imala približan broj organizovanih.

za dramsku i horsku sekciju. Nekoliko priredbi koje su izveli i za građanstvo, posebno u Novom Sadu, naišlo je na veliko interesovanje.

I članovi odbora u 421. puku izveli su za mesno stanovništvo dosta priredbi, ukupno deset - u Lačarku, Ugrinovcima, Zemunu, Nadalju, Turiji i Somborn.

U 423. vazduhoplovnom puku kulturno-prosvetnim radom i sportsko-zabavnim životom rukovodio je kulturno-prosvetni odbor, na čijem čelu se nalazio politički komesar puka. Rad se odvijao u nekoliko sekcija: dramskoj, recitatorskoj, muzičkoj, horskoj i sportskoj.

Vazduhoplovni pukovi su izdavali zidne novine, a omladinci 423. puka i list „Štormovik“, koji je objavljivao članke političkog i kulturno-prosvetnog sadržaja, ali je, isto tako imao i zanimljive napise iz aerodinamike, vazduhoplovne i radio-tehnike i dr.

Pored kulturnih, omladinci su se najviše zanimali sportskim aktivnostima. Osim amaterskog bavljenja sportom, u jedinicama su održavana i pukovska takmičenja, kao i takmičenja između pojedinih jedinica. Tako je na prvom pukovskom sportskom takmičenju 421. puka, održanog u Somborn, bilo zastupljeno nekoliko lakoatletskih disciplina. U takmičenju su, praktično, učestvovali svi, od boraca do pilota. Najzanimljivije bilo je atletsko takmičenje između sovjetskog 165. gardijskog i 421. vazduhoplovnog puka, u kome su Jugosloveni pobedili u svim disciplinama.

Fudbal je, naravno, bio preokupacija svih mladih ljudi. Najbolji fudbaleri bili su, takođe, u 421. puku, koji je odigrao i nekoliko utakmica sa renomiranim fudbalskim ekipama, kao sa zemunskim „Spartom“ i somborskim „Radničkim“. Dok je „Sparta“ bila znatno bolja od 421. puka (6:1 u njenu korist), „Radnički“ je izgubio dve utakmice i samo jednom igrao nerešeno. Ovaj puk je pobedio i ekipu 423. puka sa velikim rezultatom, a isto tako i kombinovani tim 42. vazduhoplovne divizije.

Nosioci kulturno-prosvetnog rada intenzivirali su svoje aktivnosti i organizovanjem takmičenja „Omladinska nedelja“, zatim obeležavanjem proslave 27. godišnjice Crvene armije, i davanja zakletvi, a posebno su bile zanimljive - kako po sadržaju tako i u odnosu na događaje kojima su bile posvećene - proslava u čast ulaska Crvene armije u predgrađe Berlina, 22. aprila, kao i 9. maja, kada je jedinicama 42. vazduhoplovne divizije bilo saopšteno da je nemačka oružana sila kapitulirala. Trinaestog maja na paradi u Zagrebu učestvovao je i 422. vazduhoplovni puk.